A teljes szöveg eredetileg kiadott formában:

http://mektukor.oszk.hu/00600/00606/index.phtml

*

Általam átszerkesztett változat,

melyet folyamatosan teszek közzé:

MARCUS AURELIUS

ELMÉLKEDÉSEK

FORDÍTOTTA HUSZTI JÓZSEF

ELSŐ KÖNYV

1.

Verus nagyatyám

a nemes jellem és higgadtság példája volt.

2.

Atyám, hallomásom és emlékeim szerint,

maga volt a szerénység és férfiasság.

3.

Anyámtól tanultam

az istenfélelmet,

a jótékonyságot,

a tartózkodást nemcsak a rossz elkövetésétől,

hanem még a gondolatától is,

továbbá a pazarló életmódtól olyannyira elütő

egyszerű életet.

4.

Dédatyámnak köszönhetem,

hogy nem kellett nyilvános iskolákba járnom,

hanem otthon élvezhettem kitűnő mesterek tanítását;

és hogy megtanultam:

ilyen dolgokban nem szabad garasoskodni.

5.

Nevelőmtől tanultam,

hogy a cirkuszban sem a zöldek, sem a kékek,

sem a kerekpajzsúak, sem a hosszúpajzsúak

pártjához ne csatlakozzam;

hogy kitartó és kevéssel beérő legyek;

hogy magam végezzem el a munkámat,

és ne markoljak egyszerre sokat;

hogy a besúgással szemben tartózkodóan viselkedjek.

6.

Diognétos

óvott a hiú törtetéstől,

a varázslók és szemfényvesztők

- ráolvasókról, szelleműzésről szóló –

fecsegéseinek hitelétől,

fürjek hízlalásától, és minden ilyen kedvteléstől.

Ő tanított

az őszinte beszéd eltűrésére,

ő szoktatott bölcselkedésre,

ő hallgattatta velem először

Bakkheios, majd Tandasis és Marcianus leckéit,

ő íratott velem már gyermekkoromban

filozófiai párbeszédeket,

ő keltett bennem vágyat

a tábori ágy, az állatbőr takaró,

általában a görög bölcs életmódjához tartozó tárgyak után.

7.

Rusticus

gyökereztette meg bennem a meggyőződést,

hogy jellememet javítanom, gondoznom kell;

ő óvott attól,

hogy eltévelyedve a szofisztika felé hajoljak;

hogy hiú elméletekről firkáljak;

hogy erkölcsi prédikációkat tartsak;

hogy szemkáprázatatóan páváskodjam

mint mindennel törődő vagy tetterős férfiú.

Ő idegenített el

a szónokias, költőien felcicomázott, finomkodó írásmódtól.

Ő figyelmeztetett,

hogy otthon ne sétálgassak stólában,

általában, hogy minden ilyesmit kerüljek.

Ő intett,

hogy leveleimet keresetlenül írjam –

mint ahogyan ő írt anyámnak Sinuessából;

hogy bántalmazóimmal és az ellenem vétőkkel,

mihelyt közeledni akarnak hozzám,

békülékenyen, engesztelékenyen viselkedjem;

hogy figyelmesen olvassak,

s ne érjem be a felületes megértéssel;

hogy a nagyhangúak ne vegyenek le egykönnyen a lábamról.

Ő hívta fel figyelmemet

Epiktétos értekezéseire,

melyeket saját könyvei közül adott kölcsön.

8.

Apollóniostól tanultam,

hogy gondolkodásom szabad, körültekintő,

de azért határozott legyen;

hogy egy pillanatig se nézzek más vezércsillagra,

mint az észre;

hogy lelkem egyensúlyát mindig megtartsam:

heves fájdalmak közepette,

gyermekem elvesztésekor,

hosszú betegségben.

Rajta,

mint élő példán

világosan megfigyeltem,

hogy ugyanaz az ember

lehet nagyon erős akaratú és mégis elnéző.

Tanítás közben sem volt türelmetlen.

Olyan embert ismertem meg benne,

aki szép tulajdonságai közül

szemmel láthatóan a legkevesebbre értékelte

azt a tapasztalatát és jártasságát,

amellyel elméleti tudását másoknak közvetítette.

Tőle tanultam meg,

hogyan kell barátainktól

az úgynevezett szívességeket elfogadnunk

anélkül, hogy

akár megalázkodnánk,

akár semmibevevésünkkel figyelmetlenek volnánk.

9.

Sextus

jóindulatot csöpögtetett belém;

példát mutatott,

hogyan kell a háznépet atyai jóindulattal kormányoznom,

fogalmat adott róla,

miként kell a természetnek megfelelően élnem.

Tőle tanultam,

hogyan legyek mesterkéletlenül méltóságteljes,

hogyan szorgoskodjam

barátaim szükségleteinek kitalálásában.

Példát adott

a bogaras és hebehurgya emberek iránti türelmességre,

a mindenkihez való nyájasságra,

olyannyira,

hogy amit mondott,

minden hízelgésnél kellemesebb,

mégis a legnagyobb mértékben tiszteletet parancsoló volt.

Ezenkívül megértette

az életre szükséges alapelveket,

módszeresen kikutatta és rendszerbe foglalta őket.

Soha

sem harag,

sem más szenvedély fellobbanását

nem észleltem nála:

egyszerre tudott

tökéletesen szenvedélytelen és gyengéden barátságos lenni.

A dicséretet nem vetette meg,

ha nem volt lármás.

Nagy tudományát nem fitogtatta.

10.

Alexandros grammatikus

maga volt a kíméletesség.

Sohasem kifogásolta,

ha valaki előadásában idegenszerű,

nyelvi fonák vagy hibás fordulatot használt,

hanem ügyesen szóba hozta a megfelelő kifejezést

válasz, kiegészítő magyarázat

vagy a tárgyra, de nem a kifejezésre vonatkozó

közös megfontolás ürügyén,

vagy valami más alkalmas módon,

közvetve sugalmazta.

11.

Fronto

magyarázataiból értettem meg, hogy

az önkényuralomnak velejárója

az irigység, a ravaszság, a színlelés,

továbbá, hogy

a mi úgynevezett előkelő embereink

általában mennyire szeretetlenek.

12.

Alexandros,

a platonista filozófus tanította, hogy

kényszerűség nélkül

senkinek ne mondjam, levélben se írjam:

"Nincs időm."

Bokros teendőimet se hozzam fel ürügyül,

hogy ezzel a módszerrel

következetesen elhárítsam magamtól

az emberi együttélés szülte kötelességeket.

13.

Catulus

buzdított, hogy

barátom szemrehányó panaszát,

még ha történetesen alaptalan volna is,

ne vegyem közönyösen,

hanem inkább kíséreljem meg

a régi bizalmas viszony helyreállítását.

Intett, hogy

tanítóimat melegen dicsérjem –

mint ahogy

ezt Domitiustól és Athénodotosról feljegyezték -,

és hogy gyermekeimet igaz szívvel szeressem.

14.

Severus testvérem

példát adott, hogy

szeressem hozzátartozóimat,

szeressem az igazságot,

szeressem az igazságosságot.

Általa ismertem meg

Thraseát, Helvidiust, Catót, Diónt és Brutust.

Ő adott fogalmat arról,

mi a jogegyenlőségre felépített állam,

amelyet

az egyenlő elbánás

és

a szólásszabadság

elve alapján kormányoznak,

mit jelent az az uralom,

amely az alattvalók szabadságát mindenek fölé helyezi.

Ugyancsak ő buzdított,

hogy tartsak ki a filozófia mellett változatlan megbecsüléssel,

hogy jótékony

és

a lehetőség szerint bőkezű legyek,

hogy ne adjam fel

a barátok szeretetébe vetett

jó reményemet és bizalmamat.

Ő maga nem titkolta,

ha barátai szemrehányást érdemeltek tőle,

viszont nekik sem kellett találgatniuk,

mit akar, mit nem akar,

hiszen nyilvánvaló volt.

15.

Maximusnál

megfigyeltem az önuralmat,

a feltétlen állhatatosságot,

a jó kedélyt betegségben

és más nehéz viszonyok közt,

hogy jellemében

szerencsésen keveredik

a szelídség és a nemesség,

hogy a rászabott munkát zúgolódás nélkül elvégzi.

Mindenki megbízott benne,

hogy amit mond, azt úgy is gondolja,

és amit tesz, azt nem teszi rossz szándékkal.

Semmin nem csodálkozott,

semmi nem hozta zavarba,

nem sietett, de nem is késlekedett,

nem volt tanácstalan és levert,

de erőltetetten nyájas sem,

hogy azután ismét haragos és bizalmatlankodó legyen.

Jótékony, megbocsátó, őszinte volt,

s természet adta egyenesség sugárzott róla,

nem pedig kényszeredett önfegyelmezés.

Senkinek

nem támadt az a gondolata, hogy lenézi,

viszont

senki sem merte magát derekabbnak tartani nála.

A tréfálkozásban

mindig eltalálta a helyes mértéket.

16.

Atyámnál

megfigyeltem szelídségét

és

érett megfontolással formált ítéletéhez való

állhatatos ragaszkodását.

Az úgynevezett kitüntetések iránt

érzéketlen volt,

szerette a munkát,

mégpedig kitartással,

a köz javát szolgálni tudók véleményét

készséggel meghallgatta,

mindenkivel következetesen

érdeme szerint bánt el,

s nagy tapasztalata volt annak elbírálásában,

hol van szükség nekifeszülésre,

hol a gyeplő lazítására.

Lemondott

a fiúkkal való szerelmeskedésről,

egyenlőnek tartotta magát embertársaival,

nem vette rossz néven,

ha barátai nem jelentek meg asztalánál,

vagy

ha útjain esetleg nem kísérték el.

Akik

ügyes-bajos dolgaik miatt elmaradtak társaságából,

később ugyanazt a régi jó barátot látták benne viszont.

Megbeszélésein

mindent pontosan és állhatatosan számba vett,

és nem elégedett meg a látszatigazsággal,

hanem következetesen végére járt az igazságnak.

Barátait

magához kívánta bilincselni:

nem váltogatta őket szeszélyesen,

de nem is csüngött rajtuk oktalanul.

Minden körülmények között

derűs kedéllyel megállt a maga lábán.

Szeretett jó előre gondoskodni,

s még a legcsekélyebb dolgokról is

eleve intézkedett,

fontoskodás nélkül.

Zajos helyeslés vagy hízelgés

egyáltalán nem ért fel hozzá.

Az állam fontos érdekein

gonddal őrködött,

a közjavakkal takarékosan sáfárkodott,

s e tekintetben türelemmel nézett szembe a kifogásokkal.

Az isteneket

babona nélkül tisztelte,

és az emberek kegyét sem kereste

népszerűség hajhászásával,

tetszelgéssel,

vagy a tömeg legyezgetésével,

hanem mindenben józan,

elvhű volt –

sohasem ízléstelen,

vagy új után kapkodó.

Az élet kényelmét

szolgáló javakkal,

amikkel a sors bőségesen ellátta,

fennhéjázás nélkül,

de nyíltan élt;

keresetlenül élvezte

a rendelkezésre állót,

de azért a hiányzót sem nélkülözte.

Senki sem mondhatta róla,

hogy csavart eszű, rabszolgalélek,

szőrszálhasogató volna,

hanem inkább be kellett vallani,

hogy érett, talpig férfi,

fölötte áll a hízelgésnek,

s a maga és a mások ügyeinek irányítására termett.

Ezenkívül

megbecsülte az igazi filozófusokat,

a többit sem ócsárolta ugyan,

de távol tartotta magát befolyásuktól.

Kellemes társalgó volt,

szerette a tréfát, de módjával.

Testét mértékkel gondozta,

nem, mint aki az életéért remeg,

vagy szemrevaló akar lenni,

de nem is hanyagul:

így különleges gondossága eredményeként

a legritkább esetben

szorult rá az orvostudományra,

a gyógyszerekre vagy a külső kezelésre.

Különösen dicséretére válik,

hogy féltékenység nélkül

elismerte azoknak a fölényét,

akik ékesszólásban, jogtudományban, erkölcstanban

vagy valami más tárgykörben

tekintélyre tettek szert,

sőt segítségükre volt,

hogy mindegyikük

képességének megfelelő elismerést arasson.

Noha

minden tettében az ősök nyomdokán járt,

azért nem fitogtatta úton-útfélen

az ősi példákhoz való hűségét.

Nem volt állhatatlan,

sem nyugtalan szellemű,

inkább szívesen időzött

egyazon helyen vagy egyazon dolognál.

Fejfájási rohamai után

tüstént felfrissült fürgeséggel tért vissza

megszokott munkájához.

Nem volt sok titka,

csak elvétve egy-egy,

az is kizárólag államügyre vonatkozott.

Látványosságok rendezésében,

építkezéseiben,

a népnek szánt ajándékok osztogatásában,

s más ilyen dolgokban

belátás és mérséklet jellemezte,

mint olyan embert,

aki tekintetét a kötelességre függesztette,

nem a tetteiből ráháramló dicsőségre.

A maga idején fürdött,

nem volt bolondja az építkezésnek,

nem törte a fejét új ínyencfalatokon,

nem törődött

ruháinak szövetével és színeivel,

sem rabszolgáinak szépségével.

Loriumban,[22]

mezei lakásán igen egyszerű,

többnyire laniviumi szövésű stólát hordott.

Tusculumban viselt felső ruhája miatt

bocsánatot szokott kérni:

ez volt jellemző gondolkodásmódjára.

Nem volt benne érdesség,

sem arcátlanság, sem féktelenség,

sem olyasmi,

amire azt szokták mondani: "verejtékszagú",

hanem

mindent

részeire tagolva

megfontolt,

mégpedig alaposan, zavartalanul,

sorjában, rendíthetetlenül, összehangoltan.

Rá igazán illett volna, amit Sókratéstől szoktak idézgetni:

egyformán tudta

mellőzni és élvezni

azokat a dolgokat,

melyeknek nélkülözésében

az emberek többsége gyengének,

élvezésében

mértéktelennek bizonyul.

Mindkét esetben

csak

olyan kiegyensúlyozott,

hajlíthatatlan jellemű férfi

tud

erős, rendíthetetlen, józan maradni,

amilyennek bizonyult Maximus betegsége alatt.

17.

Az isteneknek köszönöm,

hogy jó nagyatyáim, jó szüleim, jó nőtestvérem,

jó tanítóim, jó háznépem, rokonaim

s szinte kizárólag jó barátaim voltak.

Övék a hála,

hogy közülük senki ellen nem vétkeztem,

bár a hajlandóságom megvolt rá

hogy alkalomadtán ilyesfélét elkövessek.

Az istenek jóindulatából

a körülmények

sohasem alakultak úgy,

hogy zavarba hozzanak.

Az isteneknek köszönöm,

hogy nem nevelkedtem hosszabb ideig

nagyatyám[23] ágyasának környezetében,

hogy ifjúi ártatlanságom érintetlen maradt,

hogy nem lettem túl korán férfivá,

sőt a szokásos időnél tovább kihúztam.

Ők rendeltek

olyan fejedelmi atya irányítása alá,

aki

a gőg csíráját is

ki akarta belőlem irtani,

és rávezetett

arra a meggyőződésre,

hogy császári udvarban is lehet

lándzsás testőrök, ragyogó ruhák, fáklyák, szobrok

és más hiúság nélkül élnem,

hogy lehetséges

majdnem magánember életét élnem

anélkül,

hogy azért az államügyek legfőbb intézésében

a kelleténél kevesebb méltóságot,

vagy tetterőt tanúsítanék.

Az istenek ajándéka volt fivérem,[24]

aki jellemével

egyrészt képes volt

belső világom gondozására serkenteni,

másrészt

megörvendeztetett becsülésével és szeretetével.

Hála az isteneknek,

hogy gyermekeim nem tehetségtelenek

és testileg sem rendellenesek,

hogy a szónoki, költői

és más hasonló tanulmányokban

nem vittem az átlagnál többre,

mert esetleg fogva tartottak volna,

ha könnyű előmenetelt tapasztalok bennük.

Az ő jóságuk műve,

hogy nevelőimet,

kívánságukat megelőzve,

olyan megtisztelő állásokba helyeztem,

melyek után észrevehetően vágyakoztak,

és nem halogattam a reménységet,

hogy ezt,

mivel még fiatalok voltak,

csak később fogom megtenni.

Nekik köszönöm,

hogy megismertem Apollóniost, Rusticust és Maximust.

Nekik azt is,

hogy világosan és gyakran gondoltam rá,

milyen is az

a természet szerint való élet,

úgy,

hogy amennyiben az isteneken,

az ő adományaikon, segítségükön,

sugalmazásukon múlt,

mi sem akadályozott a természet szerint való életben,

s amennyiben mégsem értem el ezt a célt,

annak én voltam az oka,

mert nem ügyeltem az istenek intésére,

hogy úgy mondjam, ujjmutatásaira.

Övék a hála,

hogy bírja még testem

az én életmódommal járó sok fáradságot;

hogy egy ujjal sem nyúltam

sem Benedictához, sem Theodotoshoz;

hogy később szerelmi fellángolásaimból is kigyógyultam;

hogy Rusticusszal szemben,

bár gyakran összekoccantunk,

nem léptem túl a határt,

amit később megbántam volna;

hogy anyám,

noha korai vég várta,

élete utolsó éveit legalább velem tölthette.

Övék az érdem,

hogy valahányszor szegényen

vagy más tekintetben szűkölködőn

segíteni akartam,

sohasem kellett hallanom:

"Nincs rá pénz, nincs miből";

hogy én magam sohasem jutottam hasonló szükségbe,

s nem kellett más segítségét elfogadnom.

Az istenek adománya feleségem,[25]

ez az annyira engedelmes, odaadó, egyszerű asszony,

az ő művük,

hogy szinte válogathatok

a gyermekeim számára alkalmas nevelőkben.

Még álmomban is megajándékoztak

orvosságokkal,

különösen vérköpés és szédülés ellen

Caietában is, Chrésében is.

Nekik köszönöm, hogy

filozófiai hajlamom miatt

nem botlottam bele valami szofistába,

hogy nem pazaroltam az időt

írók tanulmányozásával,

szillogizmusok kibogozásával,

és nem merültem el az ég csodáiba.

Mert mindehhez

az istenek segítsége és szerencse szükséges.

Írtam a quádok földjén,[26] a Garam mentén.

MÁSODIK KÖNYV

1.

Reggel előre beszéld meg magaddal:

ma izgága, hálátlan, dölyfös, ármányos,

ravasz, összeférhetetlen emberrel lesz dolgom.

Azért esnek az emberek ezekbe a hibákba,

mert nem tudják,

mi a jó, mi a rossz.

Mivel azonban én tisztáztam,

hogy a jó természete szerint szép,

a rossz pedig rút,

hogy félrelépő embertársam rokon velem,

nem e megegyező vérség és származás alapján,

hanem mint az értelem

és az istenségtől eredő rész

osztályosa,

ezért nekem senki sem árthat,

mert nem mocskolhat be;

nem is neheztelhetek testvéremre,

s gyűlölni sem gyűlölhetem.

Hiszen együttműködésre születtünk,

mint a lábak, a kezek, a szempillák,

vagy mint a felső és a alsó fogsor.

Egymással ellenségeskedni természetellenes:

márpedig ellenségeskedésszámba megy,

ha bosszankodunk, vagy elfordulunk egymástól.

2.

Bármi legyek is,

nem vagyok más, mint test, pára, és vezérlő értelem. –

Hagyd a könyveket!

Szedd össze magad!

Nincs tovább!

Mintha már halálos ágyadon feküdnél,

vedd semmibe a testet,

hisz az csak

vér, csont, idegek, visszerek, ütőerek

esendő szövedéke.

Vedd szemügyre az éltető leheletet!

Ugyan mi az?

Pára!

még csak nem is mindig állandó,

hanem pillanatonként kilökött,

újra beszívott pára.

Harmadik pedig

a vezérlő értelem;

gondolj arra,

hogy öreg vagy,

s ne hagyd tovább szolgaságban,

ne rángassa tovább dróton

az önző ösztön,

ne zúgolódjék

a sors, sem a jelen ellen,

s ne rettentse a jövő.

3.

Ami az istenek hatalmában van,

azt a megfontolás hatja át,

de még a véletlen műve sincs a természet nélkül,

az is a megfontolásból irányított

összehatás és láncolat eredője.

Minden innen folyik.

Ehhez járul

a szükségszerű

és az,

ami hasznos az egész mindenségnek,

melynek te is része vagy.

Ami az összttermészet velejárója,

ami annak fenntartására szolgál,

az a természet minden egyes részének javára van.

A világrendet pedig

egyrészt az ősanyag,

másrészt a belőle összeállt testek

változásai tartják fenn.

Ezzel elégedj meg,

ez legyen az alapelved.

Távoztasd el a könyvek szomjúságát,

hogy ne zúgolódva nézz szembe a halállal,

hanem inkább lelki békességben,

őszinte, szívbéli hálával az istenek iránt.

4.

Gondold meg,

mióta tétovázol már,

hányszor kaptál az istenektől haladékot,

s nem használod ki!

Egyszer már rá kell eszmélned,

hogy milyen az a világrend,

amelynek része,

vagy milyen az a világot kormányzó elv,

amelynek kisugárzása vagy,

s hogy kimért az időd,

és ha kedélyed derítésére nem használod fel,

elszalad, s nincs több lehetőség.

5.

Minden órában

szigorúan tedd fel,

hogy mindenkori ügyeidben

római és férfi módjára

pontosságra törekvő,

mesterkéletlen méltósággal jársz el,

s hogy minden más elfogultságtól megszabadítod magad.

Ezt eléred,

ha minden tettedet úgy intézed,

mintha az volna az életben az utolsó:

minden léhaság,

józan megfontolástól elvonatkozott szenvedélyesség,

képmutatás, önzés, sors elleni zúgolódás

nélkül.

Látod-e,

milyen kevés kell ahhoz,

hogy boldog,

szinte az istenekéhez méltó életet élhessünk!

Mert aki ezt betartja,

attól az istenek sem kívánnak többet.

6.

Csak piszkold magad, piszkold magad, lelkem!

Nem sokáig lesz már módod önmagad tiszteletére.

Mindenkinek csak egy élete van.

A tiéd már-már a végét járja,

s mégsem tiszteled magad,

hanem a saját boldogságodat

a mások lelkében keresed.

7.

Hánynak-vetnek a külső események?

Találj már rá időt,

hogy valami jót tanulj,

s szüntesd be az ide-oda kapkodást.

De vigyázz,

nehogy valami más tévelygésbe bonyolódj!

Mert balgák azok,

kik sürögve-forogva

belefáradnak az életbe,

s nincs határozott céljuk,

ami felé minden törekvésüket

és egész eszmevilágukat irányítanák.

8.

Még aligha láttál valakit

azért boldogtalannak,

mert nem törődött vele,

mi megy végbe mások lelkében.

Akik viszont

a saját lelkük rezdüléseit

nem kísérik figyelemmel,

azok szükségképpen szerencsétlenek.

9.

Mindig szemed előtt lebegjen:

mi a mindenség természete

és mi az enyém,

milyen vonatkozásban áll ez azzal,

milyen egésznek milyen része?

Továbbá:

senki meg nem akadályozhatja,

hogy tetted és szavad

mindig összhangban legyen a természettel,

amelynek része vagy.

10.

Filozófushoz méltó módon

állapítja meg Theophrastos[27]

az emberi gyarlóságok összehasonlítása kapcsán –

ahogyan az ilyeneket

köznapi észjárással is össze szokták hasonlítani -,

hogy súlyosabban nyomnak a mérlegen

a vágy miatt elkövetett botlások

a haragból fakadóknál.

Mert a haragos ember

láthatólag bizonyos kedvetlenséggel,

titkolt szorongással fordít hátat a józan észnek,

míg a vágy miatt vétkező

a gyönyör rabjának,

valahogyan zabolátlanabbnak,

bűneiben nőiesebbnek tűnik szemünkben.

Helyesen

és

filozófushoz illő szellemben

állította tehát, hogy

a gyönyörrel járó vétek

súlyosabban esik a latba,

mint az, aminek bosszúság a kísérője.

Egészben véve

az egyik

inkább olyan embernek látszik,

akivel előbb sérelem történt,

és a keserűség hatására

valósággal belekényszerült az indulatba,

a másik viszont

csak úgy magától hajlik az igazságtalanságra,

szinte ragadja a tettre a vágyakozás.

11.

Minden

tetted, szavad, gondolatod

olyan legyen,

mint azé,

aki akár rögtön távozhatnék az életből.

Csak nem rettenetes

távozni az emberek közül,

ha vannak istenek?

Tőlük semmi rossz nem érhet!

Ha pedig nincsenek,

vagy nem törődnek az emberi dolgokkal,

mit ér az élet

egy istenektől

vagy megfontolástól üres világban?

De vannak,

törődnek az emberi dolgokkal,

s teljesen

magának az embernek a hatalmába adták,

hogy semmi valódi baj ne érje.

Ha a többi dologban valami rossz volna,

előre gondoltak rá,

hogy csak rajta múljék az elhárítása.

Ami pedig az embert

nem teheti szerencsétlenebbé,

hogyan tehetné szerencsétlenebbé az emberi életet?

A mindenség természete

sem tudatlanságból, sem tudva,

de elővigyázatosságra vagy kiigazításra képtelenül,

el nem véthette –

hiszen annyira

sem erőtlenségből,

sem ügyetlenségből

nem is hibázhatott volna -,

hogy a jó és rossz egyformán,

válogatás nélkül érje a jó és rossz embereket.

Csakhogy

élet és halál,

hírnév és névtelen szürkeség,

fájdalom és gyönyör,

gazdagság és szegénység

egyformán éri a jó és rossz embert,

mert ezek a dolgok nem szépek és nem rútak,

tehát nem jók, és nem is rosszak.

12.

Milyen gyorsan eltűnik minden!

A testeket elnyeli a világűr,

emléküket az idők méhe,

és ilyenek mind

az érzékelhető jelenségek,

főleg

az élvezettel kecsegtető,

fájdalommal rettentő,

hiúságtól felfújt dolgok.

A gondolkodó elme ítélőszéke előtt,

micsoda ócska, megvetendő, mocskos, esendő,

holt dolgok ezek!

Kik azok,

akiknek véleménye és szava

a hírnevet osztogatja?

Mi a halál?

Ha önmagában véve nézzük,

s a fogalom elemzésével

lerántjuk róla mindazt,

amit a képzelődés rákent,

végül is kiderül,

hogy semmi más, mint a természet műve.

Aki pedig a természet művétől fél,

olyan, mint a gyermek.

A halál azonban nemcsak,

hogy műve a természetnek,

hanem hasznos is számára.

Gondolj végül arra,

hogy lényének melyik része útján,

milyen kapcsolatban van az ember az istennel,

s milyen állapotban van

az embernek éppen ez a része.

13.

Nincs szánalmasabb

annál az embernél,

aki mindent sorban körülvizsgál,

a "föld gyomrának"[28]

- mint mondják –

titkait akarja feltárni,

embertársa lelkivilágába

próbál

találgatással behatolni,

s nem veszi észre,

hogy elég,

ha a benne lakó géniuszt figyeli,

s azt tiszteli őszintén.

Azt tisztelni pedig annyit jelent,

mint tisztán megőrizni

a szenvedélytől, léhaságtól, a zúgolódástól

amiatt,

amit az istenek és emberek velünk tehetnek.

Mert ami az istenektől jön,

az tiszteletre méltó

az ő erényben való felsőbbrendűségük miatt,

s kedves a rokoni kapcsolat miatt,

ami az emberektől;

persze előfordul,

hogy ez néha valamiképpen részvétet ébreszt bennünk,

mert

az emberek nem tudják,

mi a jó, mi a rossz.

Pedig ez nem kisebb gyarlóság,

mint ha valaki nem tudná megkülönböztetni

a fehéret a feketétől.

14.

Még ha háromezer

vagy harmincezer évig élnél is,

mégis gondold meg,

hogy senki nem veszíthet el más életet,

csak amit él,

és nem élhet mást, csak amit elveszít.

Egyre megy hát a leghosszabb és a legrövidebb élet.

Mert a jelen mindenki számára egyre megy,

tehát az is egyre megy,

amit elveszíthetünk;

így az elmúlt élet

csak röpke pillanatnak bizonyul.

Hiszen

sem a múltat,

sem a jövőt el nem veszíthetjük.

Hogyan is vehetné el valaki tőlünk azt,

ami nem is a mienk?

Tehát két körülményt vegyünk mindig figyelembe:

először,

hogy minden öröktől fogva azonos formában ismétlődik,

s nem számít, hogy valaki száz, kétszáz évig,

vagy beláthatatlan ideig

szemléli

ugyanazokat a jelenségeket;

másodszor,

hogy a leghosszabb és legrövidebb életre rendelt is

ugyanannyit veszít.

Mert csak a jelen pillanattól foszthető meg,

csak ez az övé,

s amije az embernek nincs,

azt el nem veszítheti.

15.

"Minden csak vélemény":

a Monimos[29] kynikos bölcshöz intézett

szavak értelme világos.

Nyilvánvalóan hasznos is a kijelentés,

ha valaki

a benne figyelemre méltót

az igazság határain belül magáévá teszi.

16.

Különösen bemocskolja magát

az emberi lélek,

ha saját hibájából

valósággal kelevénye vagy fekélye mindenségnek.

Mert zúgolódni

- bármi miatt is, ami velünk történik –

elrugaszkodás a természettől,

amelynek csak egy parányi része is

magában foglalja

valamennyi más lény természetét.

Ugyanez az eset,

ha valaki elfordul embertársától,

vagy ártó szándékkal ellene tör,

mint ahogyan a haragvók szokták.

Harmadszor

úgy mocskolja be magát a lélek,

ha az élvezet vagy a fájdalom legyűri.

Negyedszer,

ha alakoskodik,

ha tetteiben és szavaiban

mesterkélt és őszinteség nélkül való.

Ötödször,

ha tette és vágyakozása elé

nem tűz határozott célt,

hanem

mindent ötletszerűen, következetlenül csinál,

holott

még a legcsekélyebb tevékenységnek is

valami célra kell törnie.

Az értelmes lények célja pedig az,

hogy a legősibb közösség alkotmánya

elvének és törvényének engedelmeskedjenek.

17.

Az emberi élet

tartama pillanat;

az anyag változó,

az érzékelés homályos;

egész testünk összetétele könnyen romlandó;

a lélek ide-oda kapkodás;

a szerencse kifürkészhetetlen;

a hírnév bizonytalan.

Egyszóval:

minden testi dolog rohanó vízfolyás,

minden lelki jelenség álom és ködkép,

az élet harc és számkivetés,

az utókor dicsérete feledés.

Mi hát a biztos vezető?

Egy,

csak egyetlenegy:

a filozófia.

Ez pedig annyit jelent,

hogy figyeljünk belső géniuszunkra,

és ne botránkoztassuk meg,

ne sértsük meg,

segítsük győzelemre

az élvezet és a fájdalom fölött,

ne hagyjuk

ötletszerűen, csalárdul, álnok módra cselekedni,

ne függjön attól,

megtesz-e más valamit, vagy sem.

Továbbá

ami a sorstól jött,

azt fogadja úgy,

mint honnan valahonnan eredőt,

ahonnan ő maga is jött.

Főleg pedig

várja lelki békességgel a halált,

hiszen az nem egyéb,

mint az őselemek bomlása,

melyekből minden élőlény összeállt.

Ha pedig

az őselemeknek éppen nem rettenetes,

hogy mindegyikük folyton mássá és mássá változik,

miért néznénk mi szorongó szívvel

mindenek változását és bomlását?

Hiszen ez a természet szerint van.

Márpedig semmi sem rossz,

ami a természet szerint való.

Írtam Carnuntumban.[30]

HARMADIK KÖNYV

1.

Nemcsak arra kell gondolnunk,

hogy minden nappal fogy az élet,

s mindinkább összezsugorodik a hátralévő rész,

hanem azt is meg kell fontolnunk,

hogy ha valaki magas kort ér el,

akkor is bizonytalan,

vajon csorbítatlanul elegendő lesz-e elmeereje

a körülmények mérlegelésére,

az isteni és emberi dolgok megértését célzó

szemlélődésre.

Mert,

ha valaki

másodszor kezd gyermekké lenni,

azt a lélegzés, táplálkozás, képzelődés, ösztönélet,

s más ilyesmik elkísérik ugyan,

de idő előtt elhagyja mindaz,

amihez föltétlenül gyakorlott belátás szükséges:

az önrendelkezés,

a kötelességgel való pontos számot vetés,

a jelenségek elemzése,

az a képessége,

hogy meg tudja állapítani

az élettől való távozás kellő pillanatát.

Sietnünk kell hát

nemcsak azért,

mert mindinkább közelebb jutunk a halálhoz,

hanem azért is,

mert

a dolgok megértése

és helyes megfigyelése

már előbb elmarad tőlünk.

2.

Az olyan dolgokat

sem szabad szem elől tévesztenünk,

hogy a természet alkotásainak

még a ráadásaiban is

van valami vonzó báj.

Így a kenyér egyes részei

sütés közben megrepedeznek,

s az ilyen repedések,

bár bizonyos módon

a pékmester szándéka nélkül valók,

valahogyan jól festenek ott,

sőt az étvágyat is ingerlik.

Így a füge is meghasad, ha érett.

A fán rajta hagyott érett olajbogyónak

valami különös szépséget ad,

hogy közel van az erjedéshez.

A fejjel földre húzó kalász,

az oroszlán haragos pillantása,

a vadkan szájából ömlő hab,

s más effélék,

ha önmagukban nézzük,

messze vannak a széptől,

de mint a természet alkotásainak járulékai,

vonzóak, szépek.

Ha valakinek van

érzéke,

mélyebb fogékonysága

a mindenség eseményei iránt,

az még a járulékos jelenségekben is

alig-alig talál olyant,

ami így vagy úgy,

kedvesen ne kelletné magát.

Az ilyen ember

a vadállatok tátongó torkát

a valóságban nem kisebb élvezettel szemléli,

mint a festők és szobrászok ábrázolásában,

és tisztult tekintetével

éppúgy meg tudja látni

az öreg nő és férfi tökéletességét,

korához illő szépségét,

mint a fiatalság ingerlő báját.

Van még sok olyan dolog,

ami nem mindenki ízléséhez vág,

csak azéhoz,

aki a természettel és a természet műveivel

őszintén összebarátkozott.

3.

Hippokratés,[31]

miután sok betegséget meggyógyított,

végül maga is betegségbe esett, és meghalt.

A khaldeusok

sok ember halálát megjósolták,

aztán őket is elérte végzetük.

Nagy Sándor, Pompeius, Caesar,

akik

gyakran egész városokat elsöpörtek a föld színéről,

és

csatáikon sok-sok ezer lovast és gyalogost elpusztítottak,

egyszer csak maguk is távoztak az életből.

Hérakleitos,

a ki a végső világégésről

annyi tudományos tételt állított fel,

marhatrágyába burkolt testtel

vízibetegségben halt meg.

Démokritost elpusztították a férgek.

Sókratést másfajta férgek ölték meg.

Mit akarok mindezzel?

Beszálltál, áthajóztál, megérkeztél: szállj ki!

Ha másik életre kötsz ki,

ott is bizonyosan vannak istenek,

ha pedig teljes érzéketlenségre,

legalábbis nem lesz

sem fájdalmad, sem élvezeted,

s nem szolgálsz egy olyan edénynek,

amely annál hitványabb,

minél magasabb rendű a szolgálója.

Mert

ez az értelem és a te géniuszod,

az pedig csak föld és rothadás.

4.

Ne fecséreld el

életed hátralévő részét

másokról való képzelgésekben,

hacsak

valami közhasznú célra

nem vonatkoztatod gondolataidat.

Bizony mondom,

más kötelességed látja kárát.

Mert, ha azon töröd a fejed,

mit is csinál a másik ember,

miért csinálja, mit beszél, mit kíván, min mesterkedik –

minden ilyen

megzavar és elvon téged

saját vezérlő értelmed figyelmes szolgálatától.

Zárj ki tehát gondolataid köréből

minden ötletszerűt,

minden hiábavalóságot,

még inkább minden hiúságot és rosszindulatot.

Szoktasd magad hozzá,

hogy csak olyant forgass eszedben,

amire,

ha valaki hirtelen kérdezne:

"Mire gondolsz most?",

tüstént, kertelés nélkül rávághatnád:

erre és erre.

Ebből a vak is azonnal látná, hogy

benned

minden

egyszerű, jó szándékú,

közösségi életre született lényhez méltó,

aki nem legelteti képzeletét

érzéki, vagy általában élvezetes gondolatokon,

akiben nincs

versengés, irigység, gyanakvás,

vagy más olyasmi,

amiről csak pirulva vallanád be,

hogy eszedben forgattad.

Az ilyen ember,

aki nem halogatja tovább,

hogy a legjobbak sorába tartozzék,

valóban

mintegy papja és segédje az isteneknek,

és követi géniusza szavát,

aki benne templomot emelt magának,

és aki megóvja ezt az embert

minden élvezet mocskától,

minden fájdalom sebétől,

biztosítja minden túlkapás ellen,

érzéketlenné teszi minden gazsággal szemben,

őt,

a legnagyobb,

a minden szenvedéllyel szembeni

sebezhetetlenségért vívott küzdelem

bajvívóját,

őt,

aki átitatódott az igazságosság szellemével,

aki lelkének lelkéből örül mindannak,

ami csak éri,

ami az ő osztályrésze.

Az ilyen ember csak ritkán gondol

- s akkor sem nagy és közérdekű

kényszerítő körülmény nélkül -

arra, hogy

mit mond,

mit csinál,

mit forgat a fejében

más.

Tevékenységének egyetlen célja

a maga dolga,

gondolatának szüntelen tárgya

a mindenség rokkáján számára font sors:

amazt becsülettel végzi,

emezt meggyőződése szerint jónak tartja.

Mert

a kinek-kinek osztályrészül jutott sors

kényszerű, és kényszerít.

Nem felejti el,

hogy minden értelmes lény rokona;

rajta van, hogy

az emberi természet törvénye szerint

minden embertársa ügyét szívén viselje,

hogy

ne arra a hírnévre törekedjék,

amit akárkitől megkaphat,

hanem csak arra,

amit a természettel összhangban élők osztogatnak.

Azokról pedig,

akik nem így élnek,

mindig számon tartja,

milyenek otthon, házon kívül, éjjel, nappal,

s milyen emberek között forgolódnak.

Az ilyenek helyeslése,

akik önmagukkal sincsenek kibékülve,

semmit nem nyom előtte a latban.

5.

Cselekedeteidben

ne légy

kedvetlen, önző, elfogult vagy szórakozott,

ne öltöztesd gondolatodat

megtévesztő ékes szavakba,

ne beszélj sokat,

ne fogj bele száz dologba.

A benned lakozó istenség

igazi,

érett,

közügyek iránt fogékony férfit irányítson,

aki római,

aki császár,

aki mindent elrendezett magában,

s így nyugodt lélekkel,

minden megkötöttségtől szabadon

várja

az életből visszahívó kürt szavát,

nincs szüksége

sem esküre,

sem más ember bizonykodására.

Ezenfelül

derült lelkű,

nem szorul külső segítségre,

a mások kénye-kedvétől függő lelki békességre. Egyenesnek kell lenni,

nem pedig kiegyengetettnek!

6.

Ha az emberi életben

találsz valami nagyszerűbbet,

mint az igazságosság, igazság, mérséklet, férfiasság,

egyszóval

mint értelmed elégséges voltának tudata ott,

ahol módodban áll

józan belátásod szerint cselekedned,

és a sorssal való elégedettség ott,

ahol nélküled rólad döntöttek,

ha, mondom,

ennél valami jobbat lelsz,

egész emberként erre vesd magad,

és aknázd ki ezt a megtalált legjobbat.

Ha azonban

semmit sem látsz jobbnak

a benned uralkodó szellemnél,

amely az ösztönöket féken tartja,

a képzeteket szorgosan megvizsgálja,

az érzéki szenvedélyek hatalmából

- Sókratés szavával szólva[32] -

magát kiragadta,

az isteneknek magát alávetette,

és embertársa javát gondozza –

ha ezzel szemben

minden mást

kisebbnek, silányabbnak találsz,

akkor semmi más javára ne tágíts ettől!

Mert,

ha egyszer elhatározásod mérlegének nyelve

oda billent,

nem leszel képes

a te sajátos, külön javadat

súlyos erőfeszítés nélkül

mindenek fölé helyezni.

Nem méltányos,

hogy az elméleti és közösségi jóval

bármit szembeszegezz,

ami idegen tőle,

mint a tömeg dicséretét,

magas állást,

gazdagságot,

érzéki élvezeteket.

Mindezek a dolgok,

ha rövid időre,

látszólag,

összhangban állnak is természetünkkel,

hamarosan fölénk kerekednek,

és elsodornak.

Válaszd tehát,

azt mondom,

egyszerűen,

szabad emberhez méltón,

a jobbat,

és tarts ki mellette.

Ami hasznos, az a jobb!

Ha mint eszes lénynek az,

ám őrizd meg,

ha azonban állati mivoltodnak az,

mondj le róla,

s tartsd meg tisztán,

de dölyf nélkül

ítélőképességedet.

Csak azután alapos legyen a vizsgálódásod!

7.

Ne gondold,

hogy hasznodra van az,

ami egyszer valamikor talán arra késztet,

hogy megszegd a szavadat,

hogy szemérmetlen légy,

hogy valakit

gyűlölj, gyanúsíts, megátkozz,

hogy valaki előtt alakoskodj,

hogy olyat kívánj, amihez fal és takaró kell.

Mert

aki első helyre teszi az értelmet,

a benne lakó géniuszt

és az ebből fakadó erény szent szolgálatát,

az nem csinál semmiből tragédiát,

nem sóhajtozik,

nem keresi

sem a magányt, sem az embersűrűt.

Élni fog

- s ez a legfontosabb! -

anélkül, hogy az élethez ragaszkodnék,

vagy eltaszítaná magától.

A legcsekélyebb aggodalmat sem okozza neki,

hogy lelke hosszabb vagy rövidebb időre

van-e összekötve porhüvelyével.

S ha már most mennie kell,

olyan könnyű lélekkel távozik,

mintha valami más dolga akadna,

amit tisztesen,

sőt méltósággal lehet elintézni.

Csak

attól az egytől óvakodik

egész életen át,

hogy értelme valami olyan ügybe bonyolódjék,

ami méltatlan volna

egy eszes,

közösségi életre született lényhez.

8.

A fegyelmezett,

tiszta lelkű ember gondolatában

nem találhatsz semmi rothadást,

semmi mocskot,

semmi kétszínűséget.

A színészről

még el lehet mondani,

hogy előbb távozik,

mintsem befejezné és végigjátszaná szerepét,

az ilyen ember életét azonban

a végzet nem vághatja félbe befejezetlenül.

Nincs benne

semmi szolgai,

semmi hívságos,

semmi önállótlan,

semmi különcködő,

semmi megrovásra méltó,

semmi titkolni való.

9.

Tiszteld véleményalkotó képességedet!

Teljesen ettől függ,

hogy vezérlő értelmed

ment maradjon minden olyan ítélettől,

amely nincs összhangban

a természettel és az eszes lény alkatával.

Ez biztosítja,

hogy mások felfogásának

ne hódoljunk be egykönnyen,

hogy az embertársainkkal szemben

jóindulatot,

az istenekkel szemben pedig

engedelmességet

tanúsítsunk.

10.

Tehát mindent félretéve,

ehhez a néhány szabályhoz tartsd magad!

Ezen felül el ne felejtsd,

hogy mindenki csak a jelenben él,

ez pedig röpke pillanat:

a többi idő vagy már elmúlt,

vagy bizonytalan.

Arasznyi az ember élete,

arasznyi az a földzug, ahol él,

de arasznyi

a legtovább fennmaradó hírnév is.

Hiszen ezt a hírnevet

gyorsan pusztuló emberférgek

egymást felváltó nemzedékei hordozzák,

ezek pedig még önmagukat sem ismerik,

nemhogy arról tudnának,

aki már régen meghalt.

11.

A már kifejtett

életszabályokhoz

még egyet csatol:

minden dolgot, ami eszedbe jut,

határozz meg, és írd le pontosan,

hogy világosan lásd,

milyen az lényegében,

a maga mezítelen valóságában,

egészében,

minden szempontból,

hogy beszámolj magadnak róla,

mi a neve,

hogy hívják alkatrészeit,

melyekből összeállt, melyekre majdan széthullik.

Mert semmi nem teszi nemesebbé a lelket,

mint ha valaki az élet jelenségeit

módszeresen és tárgyilagosan tudja vizsgálni,

és mindig úgy tudja szemügyre venni őket,

hogy világosan látja:

a dolgok melyik rendjéhez tartoznak,

mire használhatók,

mi az értékük

az összesség,

mi

az egyes ember szempontjából,

ki a polgára annak a legmagasabbrendű államnak,

amelynek a többi államok mintegy csak házai.

Továbbá:

micsoda,

miből áll,

mennyi ideig marad meg természete szerint az,

ami most bennem ezt a képzetet kelti?

Továbbá:

milyen erényre

van vele kapcsolatban szükségem,

szelídségre, függetlenségre?

Éppen ezért,

minden egyes jelenséggel kapcsolatban mondd el:

ez az istenségtől jön;

ez a dolgok összességének,

a végzet szövedékének,

az események sajátos találkozásának,

sajátos véletlennek a következménye;

ez viszont velem egy törzsből sarjadt,

rokon társam cselekedete,

aki, sajnos, nem tudja,

hogy a természet szerint mi való számára.

Én azonban tudom:

éppen ezért

a közösség

természettől szentesített törvénye szerint jóindulattal, igazságosan

járok el vele szemben.

Az úgynevezett közömbös dolgokat

mégis sajátos értékük szerint igyekszem számba venni.

12.

Ha

a józan ész szabályainak megfelelő módon,

buzgón, határozottan, békés lélekkel

azt teszed,

amit a pillanat kíván,

ha sem jobbra, sem balra nem nézel,

hanem géniuszodat olyan tisztán igyekszel megőrizni,

mintha már vissza kellene adnod;

ha még hozzá mit sem vársz

és

mitől sem remegsz:

ha úgy cselekszel,

hogy tevékenységed

mindig összhangban áll a természettel,

és minden szavadban - megnyilatkozásodban

beéred a hősi időkre emlékeztető igazsággal,

akkor boldogan élsz.

Már pedig ebben senki meg nem akadályozhat.

13.

Mint ahogyan az orvosok

eszközeiket, késeiket

hirtelen műtétre felkészülve

mindig kezük ügyében tartják,

úgy tartsd mindig készen alapelveidet

az isteni és emberi dolgok helyes megismerésére.

Mindenben,

a legcsekélyebb dolgodban is úgy járj el,

hogy ne felejtsd el:

e kettő kapcsolatban van egymással.

Mert semmi emberi dolgot

nem intézhetsz el az isteni való vonatkoztatás nélkül.

Ugyanez áll megfordítva is.

14.

Hagyd abba az ide-oda csapongást,

hiszen már arra sem lesz idődd,

hogy újra elolvasd feljegyzéseidet,

vagy a régi rómaiak és görögök tetteit,

továbbá

azokat az olvasmányaidból csinált szemelvényeket,

melyeket öregségedre félretettél magadnak.

Siess hát a cél felé,

hagyd a hiú reményeket

és addig segíts magadon, míg lehet,

ha érdekeidet valóban szíveden viseled.

15.

Az emberek nem is tudják,

milyen sokfélét jelentenek e szavak:

lopni, vetni, vásárolni, nyugton lenni,

látni a tennivalókat,

nem is testi szemekkel,

hanem valami más látószervvel.

16.

Test, lélek, értelem:

a testnek vannak érzetei,

a léleknek ösztönei,

az értelemnek alapelvei.

Érzéki benyomásokat felfogni az állatok is tudnak;

a vágyaknak ösztönösen engedni

a vadállatok is képesek,

a hermafroditák is,

egy Phalaris[33] is, Nero is.

Az értelmet

a külső illendőség dolgaiban

az is elfogadják vezérül,

akik az istenekben nem hisznek,

akik hazájukat elárulták,

és akik zárt ajtók mögött bármire képesek.

Az eddig mondottak,

s még sok más is,

mindenkire jellemzők,

de a jó embernek van még egy különös sajátossága:

szíves örömmel fogadja,

ami a sors rendeltetéséből történik vele,

a keblében levő géniuszt nem mocskolja be,

a képzetek zavaros tömegével sem nyugtalanítja,

hanem derültnek őrzi meg,

és az istenségnek illendő módon alárendelve magát

mindig igazmondó,

cselekedetében mindig igazságos.

S még ha az egész világ kétségbe vonná is,

hogy egyszerűen, erényesen, derűsen él,

akkor sem neheztel senkire,

és nem tér le arról az ösvényről,

mely az élet céljához vezet,

ahová kinek-kinek tisztán, nyugodtan,

minden földi béklyótól mentesen,

sorsával kényszeredettség nélkül

megbékélten kell elérkeznie.